

PROBLEMI IN DISKUSIJA

EVANGELIČANSKE ALI KALVINSKE ŠOLE V PREKMURJU
V LETIH 1595—1612?

Ivan Škafar je v reviji *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 1, Ljubljana 1979 priobčil sestavek *Jezuitski misijoni v krajini med Muro in Rabo v času katoliške obnove (1609—1730)*. V njem med drugim na strani 141 trdi, da »v letih 1595 ali 1596—1612 ne moremo govoriti o kakšni cerkveni organizaciji evangeličanov v krajini med Muro in Rabo. To je 16 ali 17-letna doba kalvinizma v Prekmurju, ki je še potem dobrih deset let prevladoval, z izjemo župnij na ozemlju graščine Dobra.« Iz tega sklepa, da ne drži trditev v Kokolj-Horvatovi knjigi *Prekmursko šolstvo od začetka reformacije do zloma nacizma*, kjer piše, da »je bila Sobota že 1593, okoli 1599 pa vse slovensko jezikovno ozemlje med Monošтром, Petanjci in Dolnjo Lendavo zanesljivo zajeto v evangeličansko cerkveno organizacijo.«¹ Nato Škafar nadaljuje, da avtorja nekaj strani pozneje drugače trdita: »Dunajski mir je uzakonil dejansko stanje v večini cerkva na Slovenskem med Muro in Rabo, kjer so vsaj 1599 že delovali evangeličanski in kalvinski duhovniki in učitelji.«²

Ko zavrača Škafar Kokolj-Horvatovi trditvi, utemeljuje svoje takole:

— protestanti v Prekdonavju so se leta 1595 pod vplivom dotlej evangeličanskega škofa Štefana Beytheja, ki pa se je prav tedaj dokončno razkril kot kalvinec, razdelili v dve samostojni škofiji: kalvinsko in evangeličansko; medtem ko so kalvinci imeli svojega škofa (Štefana Beytheja), pa so evangeličani v letih 1595 ali 1596—1612 bili brez škofa in so jih vodili dekanji;

— duhovniki v Prekdonavju, zvesti Luthrovemu nauku, so od leta 1596 dalje obvezno podpisovali *Formulo Concordiae*; če pa pogledamo podpisnike, vidimo, da v letih 1596—1612 ni nobenega podpisnika z ozemlja Tomaža Széchyja, Franca Batthyányja in Kristofa Bánffyja med Muro in Rabo; izjema so le nekatere župnije, ki so spadale h graščini Magdalene Lobkowitz Poppel v Dobri, med temi tudi župniji Pertoča in Gornji Senik;

— evangeličan Tomaž Széchy, gospod gornjelendavske posesti, se je 1592, po poroki s kalvinko Katarino Batthyány, oklenil kalvinske vere in potem določal vero na svojem posestvu.

Iz navedenega Škafar sklepa, da se z dobo, ko so bili evangeličani v Prekdonavju brez škofa, povsem krije doba kalvinizma v Prekmurju, z letom 1612 pa začnejo evangeličani znova (?) ustanavljati svoje postojanke v krajini med Muro in Rabo in z vsakim desetletjem bolj izpodrivati iz župnij kalvinske pastore.

Trditve, da so vodili evangeličane v Prekdonavju v letih 1595—1612 in tako seveda tudi v Prekmurju le dekanji, kalvinci pa so imeli škofa, še ne dokazuje, da so bili verniki med Muro in Rabo tačas kalvinci in ne evangeličani.

Če so duhovniki v Prekdonavju, zvesti Luthrovemu nauku, od leta 1596 dalje obvezno podpisovali *Formulo Concordiae*, pa v letih 1596—1612, ko niso imeli svojega škofa, med podpisniki ni nobenega evangeličanskega duhovnika iz župnij med Muro in Rabo, razen iz župnij, ki so spadale h graščini Dobra (Pertoča, Gornji Senik), tudi to še ne dokazuje, da je bila krajina med Muro in Rabo kalvinska, ne pa evangeličanska.

Res se je Tomaž Széchy leta 1592 poročil s kalvinko Katarino Batthyány in se »ob njej oklenil tudi kalvinske vere«. Vendar že dejstvo, da je bil najprej evangeličan, pove, da so njegovi podložniki pred letom omenjene poroke bili evangeličani in ne kalvinci; po tedaj utrjenem pravilu so imeli evangeličansko versko občino in po možnosti tudi duhovnika, kakor ga je še leta 1593 imela Murska Sobota v osebi Györgya Szalaszegija. Ostaja le vprašanje, ali so se Széchyjevi podložniki na njegov ukaz tudi tako naglo oklenili kalvinske vere, kakor se je je gospod »ženi na ljubo«, in, ali je večina Széchyjevih podložnikov sploh zapustila evangeličansko vero, ko vemo, da se ti v vseh primerih niso tako hitro spreobrčali, kakor so ukazovali njihovi zemljiški gospodje, ampak so tudi duhovniki ostajali skriti med nespreobrnjenimi verniki.

Zanesljivo vemo le, da je kalvinizem med Muro in Rabo dobil oporo šele, ko mu je postal naklonjen Tomaž Széchy, in dosegel višek v letih 1612—1618, ko je obsegal verske občine Sv. Jurij, Sv. Trojico, Sv. Benedikt, Selo, Martjance, Mursko

¹ Miroslav Kokolj — Bela Horvat: *Prekmursko šolstvo od začetka reformacije do zloma nacizma*, Murska Sobota 1977, str. 19. Tako tudi v razpravi M. Kokolj: *Razvoj osovnega šolstva v Premurju do 19. stoletja* (*Zgodovinski časopis* 30, 1976, str. 39)

² Kokolj-Horvat, str. 21

Soboto, Hodoš, Velemér, Szentgyörgyvölgy, Széchyszigét in Turnišče. Toda tudi v času največjega razmaha in še pred smrtjo Tomaža Széchyja (1618) so na področju kalvinskega seniorata delovali evangeličanski duhovniki. Tako je pri Sv. Juriju na samem sedežu kalvinskega seniorja Martina Perlakija (1612—1616) istočasno in še tja do vizitacije 1627 nepretrgoma služboval evangeličanski pastor Johannes Kaznissai. Dne 11. novembra 1612 ordinirani kalvinski duhovnik Mihael Domiani v Martjancih se je pred verniki na zunaj kazal luterana in tudi bogoslužje opravljal po luteranskem obredu. Leta 1612 je že omenjeni Johannes Szalaszegi kot evangeličanski duhovnik v Soboti podpisal Formulo Concordiae. Leta 1614 pa je Pavel Meško, duhovnik pri Sv. Trojici, podpisal Liber Concordiae kot dokaz pripadnosti augsburški evangeličanski veroizpovedi. Dne 5. maja 1616 so bili v Csepregu ordinirani evangeličanski duhovniki Janez Terboč v Gornji Lendavi, Ambrož Brehoczi v Murski Soboti in Mihael Allodiator Muraszombatinus na Tišini.

Ti primeri potrjujejo, da so tudi v času Széchyjevega pokroviteljstva v mejah kalvinskega seniorata še vedno delovali evangeličanski duhovniki in da se vsi Széchyjevi podložniki niso spreobrnil v kalvince, marveč so še iz časov pred grofovo spreobrnitvijo ostali evangeličani. Po Tomaževi smrti pa so se tudi njegovi potomci zavzemali za luteranstvo.

Če izhajamo iz virov, ki jih je objavil Sándor Payr, najvidnejši madžarski poznavalec zgodovine evangeličanske cerkve v Prekdonavju na Ogrskem,³ in po njem prekmurski zgodovinar Ivan Zelko,⁴ zvemo o obstoju evangeličanskih in kalvinskih cerkva in delovanju njihovih duhovnikov med drugim naslednja dejstva: 1593 je **Murska Sobota** imela evangeličanskega duhovnika Györgya Szalaszegija; 25. oktobra 1597 je evangeličanka, grofica Magdalena Salm Lobkowitz — Poppel s pismom iz Dobre prosila graškega superintendenta, naj vizitira cerkve in šole na njenem posestvu, ki je obsegalo tudi ozemlje z župnijama **Pertoča** in **Gornji Senik**; 9. oktobra 1598 je grof Tomaž Nádasdy ml., veleposestnik v Sárváru, središču luteranskega gibanja za vso Zelezno in Sopronsko županijo, sporočil radgonskemu veleposestniku Karlu Herberstorfu, da je iz avstrijskih dežel pregnanim duhovnikom odstopil nekaj sob v svoji pristavi na **Petanjih** (kjer je nastala evangeličanska molilnica); 12. oktobra 1598 so luteranski stanovi v Gradcu poslali zahvalno pismo Francu Nádasdyju, ker je dal zatočišče pregnanim duhovnikom in učiteljem (pribegi so pripomogli h krepitvi luteranstva, saj so duhovniki in Kranjske in Štajerske prinesli s seboj slovenske luteranske knjige; nekatere od teh so 1627 našli v posesti gornjepetrovske cerkve); 17. junija 1599 so štajerski stanovi poslali dva kandidata teologije na **Petanje**, da ju potrdijo v duhovniški časti, radgonski plemič Herberstorf naj prisostvuje slovesnosti; iz seznama davkoplačevalcev v letih 1599 in 1601 je razvidno, da so plačevali letni davek evangeličanski duhovniki pri cerkvah v **Murski Soboti**, **Gornji Lendavi** (1 forint), na **Tišini** (4 forinte), kjer je poleg pastora bil tudi katoliški kaplan, v **Martjancih** (4 forinte in 50 denarjev), **Selu** (1 forint), pri **Sv. Trojici** (2 forinta), pri **Sv. Juriju** (5 forintov), kjer je bil tudi kalvinski duhovnik; v **Dolnji Lendavi** so do 1595 imeli evangeličanskega duhovnika, ki je tedaj umrl, tamkajšnji verniki pa so še posej izpovedovali evangeličansko vero; 1600 je pribežal na **Petanje** Mihael Müller, učitelj iz Radgone, magistra Craineirusa, pribežnika iz Wittenberga, pa so hoteli zaposliti na Petanjcih ali v Murski Soboti; 14. julija 1601 je petanjski predikant Hans Walter poročal, da je prišlo k njegovim pridigam v minulih binkoštnih praznikih mnogo ljudi celo iz Ljubljane in s Koroškega; ko je 1603 vladar ukazal Tomažu Nádasdyju, da odstrani evangeličanskega duhovnika s svojih posestev, sta na **Petanjih** bila predikanta Hans Gaepner in Hans Walter; 1612 je Johannes Szalaszegi kot evangeličanski duhovnik v **Murski Soboti** podpisal Formulo Concordiae, »to pravo veroizpoved z mirno vestjo, brez kakršnekoli hinavščine in pretvarjanja, z lastno roko«.

Navedena dejstva jasno kažejo, da so ne glede na razdelitev prekdonavskih protestantov v kalvinsko in evangeličansko škofijo v krajini med Muro in Rabo v letih 1595—1612 mimo nastajajočih kalvinskih župnij še nadalje obstajale evangeličanske verske občine in je slovensko jezikovno ozemlje med Petanjci, **Monštrum** in **Doljno Lendavo** bilo tedaj zanesljivo zajeto v evangeličansko cerkveno organizacijo, čeprav ne samostojno slovensko, kot »ecclesiae schlavonicae«, pač v mejah nadrejenega seniorata in superintendence za Prekdonavje, ki je trenutno bila brez škofa. A Payr dopušča že v letu 1593 obstoj soboškega luteranskega seniorata s seniorjem Szalaszegijem.

Ker pa seznam davkoplačevalcev priča še to, da je leta 1599 pri Sv. Juriju služboval poleg evangeličanskega tudi kalvinski duhovnik, sta avtorja Prekmurskega šolstva pravilno ugotovila, da so v »večini cerkva na Slovenskem med Muro in

³ Egyház története emlékek, Sopron 1910; A Dunántúli evangélikus Egyházkerület története, Sopron 1924

⁴ K zgodovini reformacije v Prekmurju, Časopis za zgodovino in narodopisje 1937

Rabo vsaj leta 1599 že delovali evangeličanski in kalvinski duhovniki in učitelji», ne da bi bila ta ugotovitev v nesoglasju s prejšnjo trditvijo.

* * *

V verski šoli z madžarskim učnim jezikom v Dolnji Lendavi so od februarja 1544 do aprila 1595 poučevali naslednji evangeličanski učitelji: György Rác, András Zuhodolyi, Farkas Bakács Szentgyörgyvölgyi, Ferenc Töke (1553—1556), István (Štefan) Beythe (1559—1564 kot učitelj in 1565—1574 kot duhovnik), György Kultsár (do 11. junija 1577), Ferenc Beythe (1577—1595). Iz navedenega sledi, da sva s Horvatom upravičeno zapisala, da je v Dolnji Lendavi od 1544 do 1595 obstajala protestantska (evangeličanska!) šola. Po smrti Ferenc Beytheja (3. aprila 1595) se več ne omenja evangeličanski duhovnik ali učitelj pa tudi ne kalvinski. Čigava je potemtakem bila šola v Dolnji Lendavi od leta 1595 do 1612? Škafar trdi, da je bila kalvinska, češ da tamkajšnji zemljiški gospod Krištof Bánffy v teh letih ni bil več evangeličan pa tudi ne še katoličan, temveč kalvinec, zato sta bili tudi cerkev in šola kalvinski. Pri tem ga ne moti, da noben vir ne omenja Krištofa Bánffyja kot kalvinca, ne kalvinske cerkve ne šole v Dolnji Lendavi.

Strinjam se, da je Krištof Bánffy, vzgojen v evangeličanski višji šoli v Gradcu, bil najprej evangeličan, vsaj leta 1608 pa že katoličan; med drugim je tedaj katoliški cerkvi v Dolnji Lendavi podaril kelih z napisom »Christophorus Banfi, liber Baro de Alsó Lindva 1608«. Ni pa prepričljiva trditev, da je Krištof Bánffy pred pokatoličanjem, v letih 1595—1608, bil kalvinec.

Ceprav je obstajala ta možnost, saj sta Prekmurje in Medmurje bila izpostavljeni vplivu evangeličanov in kalvincev, vendar Škafar trditve ni dokazal, postavil se je le na stališče, da je Krištof Bánffy postal kalvinec, češ da je v letu 1595 sledil vplivu kalvinskega škofa Štefana Beytheja. Ta pa je, kakor vemo, bil najprej evangeličanski učitelj, nato duhovnik na gradu Krištofovega očeta, evangeličana Nikolaja Bánffyja. Leta 1576 je Beythe postal grajski duhovnik pri Batthyányevih v Nemetújváru. Kot pisca teoloških del in naravoslovnih razprav ter vidno osebnost so ga 1585 izvolili za evangeličanskega škofa, toda v navzkrižju s svojim občestvom, ki ni upoštevalo njegovih Agend, je prestopil h kalvincem, postal njihov škof, pridobil na svojo stran zemljiška gospoda Baltazarja in Franca Batthyánya in z njuno pomočjo širil kalvinizem na jugozahodu Ogrske. Ker je nekoč služboval pri Bánffyjevih, naj bi sedaj vplival tudi na verovanje Krištofa.

Ker nas hoče Škafar prepričati, da se je Krištof pokalvinil, si pomaga tako, da odreče verodostojnost tistemu delu poročila Krištofovega sodobnika, jezuita Jurija Dobronokija (1588—1648), v katerem je leta 1608 zapisal, da je Krištof »zapustil Luthrovo šolo«, preden je postal katoličan. V tem primeru Škafarju ni bilo mar, da je Dobronoki bil doma iz Dobrovnika, nedaleč od Dolnje Lendave, in je kot eden najbolj izkušenih sodelavcev ogrskega protireformatorja Pázmánya, spreobrnjevalca plemiških družin, prav gotovo poznal versko pripadnost članov plemiške družine Bánffyjevih. Škafarju je pomembnejša okoliščina, da se v poročilih zagrebškega kapitla omenja kalvinizem »celo med služabniki (dolnjelendavskega) gradu« kakor sporočilo, da je Krištof Bánffy neposredno pred spreobrnitvijo v katoličana bil luteran, torej ne kalvinec.

O tem, kdaj in kako se je Krištof Bánffy spreobrnil v katoličana, se Škafar tudi ne strinja s trditvijo dolnjelendavskega lokalnega zgodovinarja Kálmána Dervaricsa, ki pravi, da je Krištof Bánffy z družino bil kalvinske vere vse do 1598, ko je v svoj grad sprejel pavlinca Simona Bratulića in ga je ta tedaj spreobrnil h katoliški veri. Pač pa Škafar pritegne Dobronokiju v tistem delu poročila, kjer pravi, da se je Krištof Bánffy spreobrnil v katoličana »na praznik Rešnjega Telesa leta 1608, ko je poslušal v Zagrebu v jezuitski cerkvi pridigarja« in »se prepričal ob poslušanju patrove razlage in pojasnitve o resničnem bivanju božjega Zveličarja v sv. hostiji«. ⁵ Tej razlagi o spreobrnitvi dolnjelendavskega grofa daje Škafar tolikšno verodostojnost, da pripiše: »Tu ni bilo nobenega pritiska od strani vladarja ali zagrebškega škofa. Stopil je v katoliško Cerkev iz notranjega, svobodnega in osebnega prepričanja ob spoznanju, kje je resnica«. Škafar je pripomnil, da na Bánffyja ni nihče pritiskal, da bi ovrgel mojo trditev v Zgodovinskem časopisu 1976 na strani 39, kjer sem zapisal, da so zemljiški gospodje v spodnjih krajih ob Muri »podlegli pritisku zagrebškega škofa in prestopili na katoliško stran«.

Bolj kakor Dobronokijevo poročilo, po katerem Škafar povzema, da se je Krištof Bánffy spreobrnil ob poslušanju patrove pridige, je sprejemljivo moje mnenje, da je pri tej spreobrnitvi bil po sredi pritisk številnih dejavnikov in med njimi najbolj zagrebškega škofa.

Splošno je znan protireformacijski pritisk, ki so ga izvajali najvplivnejši predstavniki tedanje družbe, tako goreči katoličan kralj Rudolf (1576—1608), ki je z de-

kretom 1604 prepovedal širjenje reformacije in s tem izzval težke verske boje na Ogrskem, za njim sabor hrvatskih stanov, ki je navdušeno sprejel kraljevski dekret in soglasno zavrnil priznavanje svobode veroizpovedi, izbojevane po Bocskayu in 1606 priznane v dunajskem miru. V isti vrsti je bil zagrebški škof Simon Bratulić (1603—1611), mož, katerega je (kakor piše Dervarics) Krištof Bánffy še kot pavlinca okoli leta 1598 sprejel v svoj grad in nato spreobrnil Krištofa h katoliški veri ter si je kot škof s pomočjo jezuitov še posebej prizadeval spreobračati »heretike« v tistem delu škofije, ki je obsegal dolnje Prekmurje s tamkajšnjo posestjo dolnjelendavskih Bánffyjev.

Če bi ne bilo protireformacijskega prizadevanja zagrebškega škofa in njegovega vpliva na dolnjelendavskega grofa, bi se upravičeno vpraševali, zakaj je »kalvinec« Bánffy obiskal jezuitske cerkev v Zagrebu, ali iz radovednosti popotnika ali zgolj slučajno ali pa je prestopil prag katoliške cerkve šele, ko je pod vplivom protireformacijskih dejavnikov, še posebej na področju zagrebške škofije, spoznal neizogibnost, da se mora ukloniti in prestopiti v katoliško občestvo. Ne zanikam pa možnosti, da se je grof Krištof po že formalnem pokatoličanju ob »poslušanju patrove pridige« tudi »notranje prepričal« o pravilnosti svoje verske preusmeritve, kakor je to podobno storilo več protestantskih plemiških družin, ogroženih po katoliških Habsburžanih. O nadaljnji razvojni stopnji spreobračanja v katoličana nam poroča spet Dobronoki, da je leto po spreobrnitvi (1609) prišel pater Gregorius Vtárhelyi iz Zagreba v Dolnjo Lendavo, da Krištofa Bánffyja in njegovo družino uvrsti v veri in na njegovem posestvu širi katolištvo.⁶

Da bi določeneje ponazoril svojo trditev o odvisnosti dolnjelendavskih Bánffyjev od zagrebškega kapitlja, se bom oprl na Kovačičevo Gradivo za Prekmursko zgodovino v Časopisu za zgodovino in narodopisje 1926.

Poleg zagrebškega kapitlja je v Prekmurju imel pravico pobirati desetino tudi čezmanski kapitelj s sedežem v Varaždinu, toda oba sta imela neprestane pravde z dolnjelendavskimi Bánffyji, ki so si nasilno prisvajali kapiteljsko desetino.

Tako je 1541 Aleksij Thurzó de Bethlenfalva, sodnik kraljeve kurije in namestnik kralja Ferdinanda, ukazal vdovi Marjeti in Štefanu (evangeličanu), sinu umrlega Ivana Bánffyja Dolnjelendavskega (katoličana), naj ne kratita pravice čezmanskemu kapitlju; isto jima je ukazal glede na pravice zagrebškega kapitlja.

1547 je kralj Ferdinand dovolil, da sme zagrebški kapitelj nastopiti tožno pot proti Ladislavu Bánffyju in izreči proti njemu tudi cerkvene kazni, ker si je siloma prilastil kapiteljska posestva. Kralj je opozoril Bánffyja, da kapitelj ne more vzdrževati svojih trdnjav ob Savi zaradi prikrajšane desetine. Bánffy pa se je izgovarjal, da ni mogel poslati desetine, ker ceste niso bile varne zaradi turških napadov. Tudi v letu 1548 Bánffyja nista plačala najemnine zagrebškemu kapitlju in je kralj odločil, da jo morata plačati. 1574 sta brata Nikolaj in Ladislav Bánffy prosila zagrebški kapitelj, naj jima zniža ali celo odpusti najemnino, ker so njuna posestva v skrajni nevarnosti, dobra tretjina je opustošena, dohodki zmanjšani in ljudje ne morejo dajati desetine, ker sami nič nimajo. 1607 je pred zagrebškim kapitljem spet tekla razprava proti Krištofu Bánffyju zaradi prikrajšane desetine; razpravo je vodil vikar Ebergenji in sta se stranki pogodili, ker je kapitelj deloma znižal terjatev. Škafar sam je priobčil izvirno poročilo z dne 2. junija 1608, ki govori, da se Krištof Bánffy zahvaljuje zagrebškemu kapitlju, ker mu je popustil polovico najemnine za desetino (200 florenov) za zidanje nove cerkve v Dolnji Lendavi in obenem prosi, da mu drugo polovico pustijo za obnovo ostalih cerkva.⁷

Našteti primeri zgovorno pričajo, da je zagrebški kapitelj bil gospodarsko, družbeno in politično v premoči v odnosih z dolnjelendavskimi Bánffyji, zato je v času protireformacije bil odločujoč dejavnik za Krištofovo spreobrnitev. V takih okoliščinah zagrebškemu škofu niti ni bilo treba preveč pritiskati na Krištofa, da se je pokatoličnil.

Po spreobrnitvi Krištofa Bánffyja so se sčasom morali pokatoličniti tudi njegovi podložniki. Pri tem so glavni delež imeli jezuitski misijonarji, ki so od začetka 1609 dalje prihajali v Dolnjo Lendavo in v razne vasi na Bánffyjevem ozemlju in uspeli, da so se »krivoverci« ob poslušanju misijonskih govorov, enako kakor njihov gospod pri pridigi v Zagrebu, »seznanjali z resnico in se je s srcem oklenili«. Tako se je po jezuitskih poročilih do leta 1612 spreobrnilo skupaj 1492 kalvincev in evangeličanov.

Spreobrneni Krištof je želel imeti v središču svoje posesti duhovnika in učitelja, zato je 2. junija 1608 prosil zagrebški kapitelj, da mu pošlje »za podložne Slovence župnika, večšega njihovega jezika in za šolo učitelja, večšega madžarskega jezika«.

⁶ Acta 1, str. 153

⁷ Acta 1, str. 151

Iz virov, ki jih je objavil Škafar, je razvidno, da je kapitelj pošiljal Krištofu le jezuite-misijonarje. Šele 24. decembra 1617 se v Dolnji Lendavi omenja župnik Zahcarius Jeckelius, bivši jezuit. Ali je Bánffy dobil od kapitlja učitelja, večšega madžarskega jezika, kakor je prosil, nikjer ne piše. O katoliškem učitelju v Dolnji Lendavi še v letih 1669, 1688 nimamo sledi. Če je katoliška obnova napredovala počasi zaradi pomanjkanja duhovnikov, so se zaradi pomanjkanja učiteljev še bolj počasi razvijale katoliške šole. Prav gotovo pa se je pokatoličanjeni Bánffy hotel znebiti evangeličanskega učitelja iz Dolnje Lendave, toda kdaj se je to zgodilo, ne vemo. V jezuitskem poročilu iz 1610 se še omenja »ludimagister haereticus«, ki je živel zunaj Dolnje Lendave.

Znano je, da so se protestantski verniki krčevito in dolgo upirali »papinski« veri. Tako zapisnik katoliške vizitacije iz leta 1688 omenja, da ima Bogojina katoliškega župnika, večina prebivalcev pa je »krivoverska«. Tudi v Turnišču je bilo tedaj še veliko »krivovercev in sektarcev«. Po zapisniku iz leta 1690 je bila v Bogojini večina še vedno »krivoverska«, vtem ko se »krivoverci« v Dobrovniku »vračajo« v katoliško cerkev.

Kaže, da Dolnja Lendava še dolgo po letu 1608 ni imela katoliške šole, o kateri Škafar trdi, da je bila, saj je voditelj protireformacije na Ogrskem, kardinal Pázmány, leta 1625 poročal papežu Urbanu VIII., da v vsem ogrskem kraljestvu tostran Donave ni nobene katoliške šole⁸. Ob vizitaciji v beksinskem arhidiakonatu 1640, ko je še živel Krištof Bánffy, je Dolnja Lendava bila edina župnija v katoliških rokah, ni pa še znakov, da bi tam bila tudi katoliška šola. Vizitacijsko poročilo predstavnika zagrebške škofije v prekmurskem arhidiakonatu iz leta 1669 govori o učiteljih v Turnišču, v Bogojini in v Dobrovniku, ni pa besede o šoli ali učitelju v Dolnji Lendavi. Ob vizitaciji 1688 je zapisano, da spričo turške nevarnosti šola v Dolnji Lendavi bo, če bo mir stalen. Šele vizitacijski zapisnik iz leta 1690 govori o učitelju v Dolnji Lendavi, da je moder in pošten in ima veliko učencev, njegovo ime pa ni zabeleženo.

Protestanti so uporno vztrajali pri svoji veri še potem, ko so jim protireformatorji vzeli cekve, a tam, kjer so jim pregnali duhovnika, so podpirali kantorja in mu dajali bero.

Vizitacijski zapisnik iz leta 1669 govori le o učiteljih, ničesar pa o tamkajšnjih šolah, saj učitelj v Turnišču sploh ni imel učencev, bero pa so mu dajale še protestantski veri vdane družine v župniji, ker je bil pač tudi on še protestant; o učitelju v Bogojini zapisnik izrecno pravi, da je »heretik«, učitelj v Dobrovniku je že bil katoličan, toda brez učencev. Imenovani kantorji-učitelji so preostali iz protestantovskih časov, saj je bila Bogojina še leta 1661 v seznamu evangeličanskega seniorata, sedaj pa, ko so gori omenjene župnije prešle v roke katoliških župnikov, le-ti še niso usanovili šol. Zato v vizitacijskem zapisniku 1669 ni besede o šoli v Dolnji Lendavi.

Za miselnost katoliške protireformacije je značilno, da si dolgo ni prizadevala za ljudske šole, ker je bila naloga duhovnikov, da tolmačijo sveto pismo, ne pa da bi ga verniki sami prebirali in razlagali kakor luterani.

S tem zavračam Škafarjeve ugovore in zaključujem, kakor sledi:

— slovensko jezikovno ozemlje med Muro in Rabo je okoli 1599 zanesljivo bilo zajeto v evangeličansko cerkveno organizacijo;

— tudi v letih 1595—1612, ko so evangeličani v Prekdonavju bili brez škofa in so se med Muro in Rabo pojavljale prve kalvinske občine, so vzporedno delovale tudi evangeličanske verske občine; celo v letih 1612—1618, ko so kalvinske dosegle vrh svojega razmaha, so tudi tedaj vsaj v skrčenem obsegu oziroma vzporedno obstajale evangeličanske občine in je v Kokolj-Horvatovem kronološkem pregledu razvoja prekmurskega šolstva za vsak kraj posebej označena trenutna prisotnost evangeličanskega oziroma kalvinskega duhovnika.

o verski pripadnosti Krištofa Bánffyja vemo trdno, da je bil v mlajših letih evangeličan, vsaj 1608 pa katoličan; ni pa jasnih dokazov, ali je bil v letih 1595—1608 kalvinec;

— Krištof Bánffy je postal katoličan zaradi nadmočnega centralističnega pritiska Habsburžanov ob podpori katoliške cerkve na protestantsko plemstvo na Ogrskem in Hrvatskem; v našem primeru je ta pritisk izviral še zlasti iz gospodarsko-družbenih odnosov med zagrebškim kapitljem in plemiško družino Bánffyjev, ni pa se Krištof domala čudežno spreobrnil ob poslušanju pridige pri jezuitih v Zagrebu;

— šola v Dolnji Lendavi je vsaj od 1544 do 1595 bila evangeličanska; za obdobje po 1595 ni dokazano, da bi tam deloval kalvinski duhovnik ali učitelj, niti da bi obstajala kalvinska šola;

⁸ F. Kovačič: Slovenska štajerska in Prekmurje, Ljubljana 1926, str. 300

— čeprav je Krištof Bánffy leta 1608 prosil zagrebški kapitelj za župnika in učitelja, vemo le, da so od leta 1609 dalje prihajali na dolnjelendavsko posest jezuiti, a o učitelju in katoliški šoli za zdaj ni dokazov;

— smemo torej predpostavljati, da so evangeličani v Dolnji Lendavi in njenem okolju po letu 1608 še nedoločen čas ostali vdani svoji veri in obdržali tudi svojo šolo, dokler »heretični učitelj« ni bil izgnan in stalno onemogočen v Dolnji Lendavi.

Miroslav Kokolj

Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu
 Odjel za hrvatsku povijest, 41000 Zagreb, Krčka 1

omogoča članom slovenskih zgodovinskih društev nakup svojih izdaj po polovični ceni. Na razpolago so naslednje knjige:

H. MATKOVIĆ, S. Pribičević i Samostalna demokratska stranka do šestojanuarske diktature	70 din
R. LOVRENČIĆ, Geneza politike »novog kursa«	70 din
Lj. BOBAN, S. Pribičević u opoziciji	70 din
M. GROSS, Povijest pravaške ideologije	70 din
I. ČIZMIĆ, Jugoslavenski iseljenički pokret i stvaranje jugoslavenske države	70 din
T. RAUKAR, Zadar u XV stoljeću	100 din
J. LUČIĆ, Obrti i usluge u starom Dubrovniku do početka 14. stoljeća	150 din
J. ADAMČEK, Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVIII stoljeća	600 din
S. ANTOLJAK, Pacta ili concordia od 1102. godine	200 din
Š. PERIČIĆ, Dalmacija uoči pada Mletačke Republike	180 din
N. STANČIĆ, Hrvatska nacionalna ideologija preporodnog pokreta u Dalmaciji — Mihovil Pavlinović i njegov krug	200 din
J. ŠIDAK, Studije iz hrvatske povijesti 19. stoljeća	70 din
J. ŠIDAK, Studije iz hrvatske povijesti za revolucije 1948/49	200 din
B. KRIZMAN, Korespondencija Stjepana Radića, I i II	150 din
B. STULLI, Prijedlozi i projekti željezničkih pruga u Hrvatskoj, I i II	150 din
J. ADAMČEK i I. KAMPUŠ, Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV i XVI stoljeću	150 din
R. W. Seton-Watson i Jugoslaveni — korespondencija od 1906. do 1941, I i II	200 din
Kroz povijest Gradišćanskih Hrvata	30 din
D. PAVLIČEVIĆ, Narodni pokret 1883. u Hrvatskoj	225 din
M. BRANDT, Srednjovjekovno doba povijesnog razvitka	650 din
M. GROSS i drugi, Društveni razvoj u Hrvatskoj od 16. do početka 20. stoljeća	350 din

Navedene cene će upoštevajo 50 % popust. Pri naročilu obvezno navedite poleg svojega točnega naslova in naslova zaposlitve tudi to, v katerem zgodovinskem društvu ste članjeni. Na naročilnici označite tudi, ali želite knjigo plačati po povzetju ali pa s splošno položnico po prejemu knjig in računa.